

Historické knižní fondy

výzkumná infrastruktura, vyhledávání a studium

Historické knižní fondy

- knihovny
- hledání obsahu a hledání exempláře
- databáze
- popis knih
- ve studovně

Institucionální knihovny

Národní knihovna

– knihovna pražské univerzity

Moravská zemská knihovna

– knihovna Františkova muzea, později univerzitní a státní vědecká

Knihovna Národního muzea

– vlastní sbírka + knihovní fondy hradů a zámků mimo prohlídkové trasy

Vědecká knihovna v Olomouci

– knihovna univerzity, později státní vědecká

[Fabiani-Handbuch](#) (rukověť historických knižních fondů)

Státní vědecké knihovny (Olomouc, Plzeň,
České Budějovice - Zlatá Koruna)

Knihovna Akademie věd ČR

Knihovny muzeí a galerií

Archivní knihovny

ostatní (Mapová sbírka UK, Knihovna
UK, NPÚ)

Soukromé knihovny

církevní knihovny

- klášterní
 - velké - benediktini, cisterciáci, premonstráti, augustiniáni;
 - střední a menší - františkáni, minorité, kapucíni, dominikáni, křížovníci aj.
- kapitulní
- diecézní
- farní

Bývalé šlechtické knihovny

- roudničtí Lobkovicové
- ostatní spíše méně rozsáhlé, s těžištěm v 19. století (studium obvykle prostřednictvím odd. zámeckých knihoven KNM, NPÚ)

Zaniklé a zahraniční knihovny

Zaniklé knihovny

Hlaváček, Úvod do lat. kodikologie, 1994, s. 75-81

Bar, Církevní knihovny na střed. Moravě, in: Moc inkoustu, 2024, s. 117-147

[Provenio](#)

Databáze vlastníků historických a moderních knižních sbírek a provenienčních záznamů v knihách KNM

Nadnárodní databáze

[CERL Provenance Digital Archive](#)

Knihovny v zahraničí

- obecně významné
- s významnými sbírkami bohemik

ÖNB

rakouské a německé kláštery

Staatsbibliothek Berlin

Bayerische Staatsbibliothek

Vatikánská knihovna

francouzská Národní knihovna

British Library

Švédská královská knihovna

Žitava, Vratislav, Slovenská národní knihovna

Hledání

Hledání obsahu

- bibliografické databáze
- tematické soupisy
- soupisy děl významných autorů

Bibliografie popisují vydání, dochované exempláře zmiňují výčtem.

Hledání exempláře

- fondové soupisy
 - chronologické soupisy (16. století, inkunábule, postinkunábule)
 - speciální dokumenty (kramářské písně, letáky, mapy, periodika, veduty)
 - vědní obory (lékařství, alchymie ...)
 - mohou být i souborné (Soupisy rukopisů muzejních sbírek)
- knihovní katalogy

Fondové soupisy a katalogy obvykle popisují i vazby, provenience, přípisky jednotlivých exemplářů.

Bio-bibliografické pomůcky

Kombinace biografických encyklopedií a
personálních bibliografií

Většinou pro řeholníky

- jezuité („Sommervogel“ Bibliothecae de la Compagnie Jesu)
- piaristé (Index bio-bibliographicus CC. RR. PP. Matris Dei Scholarum Piarum)
- františkáni (Bibliotheca universa Franciscana)
- benediktini (Scriptores Ordinis S. Benedicti)
- augustiniáni (Augustiniani scriptores)

Databáze řeholníků: <https://reholnici.hiu.cas.cz/>

Verfasser Lexikon

- středověk

- 16. století

Dünnhaupt: Personalbibliographien zu den
Drucken des Barock

Viaf.org – souborná databáze jmenných autorit
světových knihoven

Hledání obsahu - bibliografické databáze

Tisky

Knihopis

- bibliografie českojazyčných tisků do roku 1800
- aleph.nkp.cz -> báze KPS
- tištěná verze je rozsáhlejší

BCBT (Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků)

- <https://bcbt.lib.cas.cz/>

Společně na portálu knihoveda.cz.

VD (Verzeichnis der Drucke)

- německojazyčné a v Německu tištěné publikace
- vd16.de, vd17.de, vd18.de

USTC (Universal Short Title Catalogue)

- 1450-1700
- <https://www.ustc.ac.uk/>

Prvotisky

- českojazyčné:
<http://www.clavmon.cz/clavis/sttisky/reperitorium/index.html>
- **ISCT** (Incunabula Short Title Catalogue)
 - <https://data.cerl.org/istc/search>
- **GW** (Gesamtverzeichnis der Wiegendrucke)
 - <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/>

Identifikátor v bibliografii

alfanumerický kód spojený s konkrétním vydáním, nahrazuje plnou citaci díla (nikoliv konkrétního svazku)

Soupisy rukopisů

Koordinace soupisových prací

- národní úroveň: [Oddělení pro soupis a studium rukopisů MÚ AV](#)

ČR:

[Generální katalog rukopisů ČR a rukopisných bohemik v zahraničí](#) (od r. 1969), soupisy a katalogy rukopisů, [Zásady popisu rukopisů](#) (1983), Studie o rukopisech (od r. 1962)

Průvodce po rukopisných fondech v ČR, 4 sv. (1995-2008, angl. 2011): archiv, knihovny, zámky, muzea, galerie

- mezinárodní úroveň: [Comité international de paléographie latine](#)

Specializované soupisové práce

- [Datované rukopisy](#)

- Soupisy fragmentů

- Tištěné (D. Havel, Počátky latinské písemné kultury v českých zemích, 2018; Soupisy fragmentů KNM atd.)
- Digitální databáze [Fragmentarium](#)

Územní/jazykové soupisy:

ČR:

- [Databáze rukopisů a kodikologické literatury a Digitální průvodce po rukopisných fondech](#) (integrováno i do knihovna.cz)

- Soupisy a katalogy rukopisů viz:

Hlaváček, Úvod do lat. kodikologie, 1994, s. 75-81

Průvodce, 1-4 sv.

[Digitalizované soupisy na CMS](#)

Zahraničí:

- Soupisy fondů:

[Handschriftencensus](#)

[Handschriften Portal](#)

- [Handschriftencensus](#) (němčina, středověk + evidence soupisových prací)
- [Mittelalterliche Handschriften in Österreich](#)
- [Geschichts-quellen des deutschen Mittelalters](#)

Další užitečné příručky

Seznamy tiskařů

Reske (Benzing): Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachraum

Paisey: Deutsche Buchdrucker und Buchhändler und Verleger 1701-1750

Česko

Chyba: [slovník českých a slovenských knihtiskařů](#)

Voit: Encyklopedie knihy

Wögerbauer: Buchwesen in Böhmen 1749-1848

Identifikace anonymních děl

Barbier: Dictionaire des ouvrages anonymes

Identifikace pseudonymů

Eymer: Pseudonymen Lexikon

Holtzmann-Bohatta: Deutsche Anonymen Lexikon

Kartografové

Tooleys Dictionary of Mapmakers

Rytci

Thieme-Becker (online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Thieme-Becker>)

Hledání exempláře

Fondové soupisy

- rukopisy
- prvotisky
- 16. století
- staré tisky
- specializované soupisy
- katalogy

Digitální knihovny

- Institucí
- Souborné
 - [Manuscriptorium](#)
 - [Manuscripts Online](#)
 - [Polona.pl](#)
 - [Gallica.fr](#)

[Karlsruhe Virtueller Katalog](#) (označit všechna políčka)

Popis rukopisů

- záhlaví:
 - evidenční údaje, datace, lokalizace, počet svazků, psací látka, rozsah, rozměry, výzdoba, notace, vazba
- kodikologický (vnější) popis:
 - knižní blok (skladba, foliace, psací plocha apod.); výprava kodexu (písmo, výzdoba, notace, vazba); čtenářské, vlastnické a knihovní záznamy; shrnutí rozboru
- textový (vnitřní) popis:
 - text a jeho části, pořadí textů, titul, incipit, explicit, kolofon, poznámky k textu (dochování, mezery, korektury, přípisky apod.)
- literatura

1455–1458, XV.¹, Německo?, pap., 596 (recte: 597) ff., 29,5×22 cm, vazba nová.

Filigrány: Ff. 1–10, 16–19, 50–91 lilie var. Piccard Wasserzeichen-Lilie č. I–145 (1424), ff. 11–15 koruna var. Piccard Wasserzeichen-Kronen č. I–261 (1404), ff. 20–29, 124–129, 132, 154–155, 157–159, 142, 149–150, 158–161, 167–168, 170–175, 177–180, 184, 191–249, 255–275, 298–596 volská hlava var. Piccard Wasserzeichen-Ochsenkopf č. VII–596 (1451–1457), ff. 92–104 volská hlava var. Piccard Wasserzeichen-Ochsenkopf č. VIII–55 (1417–1421), ff. 150, 155, 156, 141–147 volská hlava var. Piccard Wasserzeichen-Ochsenkopf č. V–525 (1417–1419), ff. 109–125 býk (?), nelze spolehlivě určit, ff. 151–157, 162–166, 169, 181 koruna var. Piccard Wasserzeichen-Kronen č. I–522 (1420–1445), fol. 174 slunce var. Briquet Les Filigranes č. 15958 (1425), fol. 175 hrozen var. Piccard Wasserzeichen-Frucht č. I–429 (1455), fol. 185 ruka var. Piccard Wasserzeichen-Hand und Handschuh č. I–62 (1429), ff. 185–190, 276–296 býk var. Piccard Wasserzeichen-Vierfüßler č. VI–907 (1455), ff. 250–252 klíč var. Piccard Wasserzeichen-Schlüssel č. III–290 (1455). – Skladba: (V–1, fol. 9) + (VII–4, fol. 19) + III (fol. 24, recte 25) + II (fol. 28) + (VII+1, fol. 45) + 4.VI (fol. 91) + (VI+1, fol. 104) + VI (fol. 116) + (IV–1, fol. 125) + (XI+5, fol. 148) + X (fol. 168) + (VI+1, fol. 181) + (V+1, fol. 192) + (IX+5, fol. 215) + (I+1, fol. 216) + VIII (fol. 252) + VI (fol. 244) + (VII–1, fol. 257) + (VII+4, fol. 275) + (VI–1, fol. 286) + 5.VI (fol. 546) + IV (fol. 554) + 5.VI (fol. 590) + I (fol. 592) + II (fol. 596). Za ff. 1, 125, 252, 286 chybí 1 list, za fol. 17 chybí 4 listy, za ff. 28, 102, 157, 175, 182 vlepén 1 list, za fol. 158 vlepény 2 listy, za ff. 210, 215 vlepény 5 listy, za fol. 269 vlepény 4 listy. Kustody ve dvou vrstvách 2° (fol. 149r) – 8° (fol. 258r), pri^a (fol. 299r) – 5° (fol. 347r). – Foliace trojí původní (XV.) perem 27 (fol. 1) – 504 (fol. 295), novější Allacicho I (fol. 1) – 456 (fol. 396), za fol. 145 následuje fol. 185, nová (chybná), fol. 22 označeno 2x, platná. – Ff. 66v–67v, 125, 148v, 174v, 181v, 262v, 270v, 292v, 548v–554, 577–578 jsou prázdná. – Rukopis vznikl svázáním nejméně dvou samostatných celků, do nichž byly vlepovány jednotlivé listy s opisy listin nebo akt.

Písmo: Základní ruka A (= Bertoldus Bruckman ff. 122v, 292v, 576v, 595v), dalších 8 vedlejších rukou zapisovalo texty převážně diplomatické na volná folia ve složkách nebo na zcela volné listy, které byly později do kodexu vlepény. B (ff. 18r–21r), C (ff. 25–29), D (ff. 159v–140r), E (fol. 174r), F (fol. 185), G (fol. 216v), H (ff. 250v–252v), I (ff. 270r–272r). A–G gothica cursiva, H, I gothica semicursiva. Bertold Bruckman připsal patrně i k jednotlivým textům úvodní stručné registry a poznámky na margu. – Výzdoba: Rubrikace. – Vazba: Novější

celopergaménová, na hřbetě zlacené znaky papeže Pia IX. (1869–1878) a kardinála knihovníka Jeana-Baptisty Pitra (1869–1889). K vazbě srv. I. Schunke, Die Einbände der Palatina Bd. 2, s. 844. – Razítko kulaté, černé: *BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA*. – Signatury: Na fo. 1, perem: 595 Pal. a. 615. Na hřbetě červený štítek se sign. *PAL. 595* a modrý pap. štítek se sign. *Pal. lat. 595*. Tyž modrý štítek se sign. *Pal. lat. 595* je i na příděsti vpředu. – Vlastnické pozn.: Na fol. 207v vlast. pozn. kláštera augustiniánů-kanovníků ve Velkém Frankenthalu v Rýnském Falci: *Iste liber pertinet monasterio beate Marie Magdalene in maiore Franchendall inter Spiriam et Wormaciam circa Renum situato ordinis canonicorum regularium sancti Augustini episcopi et doctoris eximii.*

Lit.: Codices Palatini latini Bibliothecae Vaticanae descripti praeside I. B. cardinali Pitra episcopo Portuensi S.R.E. bibliothecario. Recensuit et digessit Henricus Stevenson junior, recognovit Iohannes Baptista De Rossi, eiusdem bibliothecae scriptor. Tomus I. Romae 1886, s. 200. H. Finke, Berthold Bruckman, Acta concilii Constantiensis 4, s. XXV–XXVI. J. E. Gugumus, Zur Erforschung der Bibliotheca Palatina in Rom. In: Blätter für pflanzliche Kirchengeschichte und religiöse Volkskunde 40, 1975, s. 129, 158. Tjz. Die Bibliothek des Augustiner-Chorherrenstiftes Groß-Frankenthal. In: 1200 Jahre Frankenthal. Frankenthal einst und jetzt. Heft 2. September 1972, s. 9–17.

(a) Ff. 1r–2v **Litterae duae notarii publici in Consilio Constantiensi.**

Fol. 1r. In nomine Domini amen. Anno a Nativitate eiusdem millesimo quadringentesimo quinto decimo indicione octava die quarta mensis Maii pontificis sanctissimi in Christo patris et domini nostri Iohannis divina providencia pape XXIII. anno quinto. In mei notarii publici et testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia venerabilis vir magister Nicolaus de Hubanco litterarum apostolicarum scriptor et pro tunc audiente publice litterarum contradictarum domini nostri pape lector in ecclesia sancti Stephani Constantiensis ... [fol. 1v] Presentibus ibidem honorabilibus viris magistris Theodorico de Horst, Goslemo Muel litterarum apostolicarum scriptoribus, Hermanno Copardi canonico ecclesie sancti Cassii Bunnensis Coloniensis diocesis, Henrico Thlenlanghenhave de Reys, Johanne Walling et Stephano Pilosi sacri palatii causarum apostolice notariis et Richoldo Van der Smitter clericis Coloniensis, Monasteriensis, Ruthenensis, et Leodiensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Et ego Fredericus de Arnheim clericus Coloniensis diocesis publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius ac dicte audiente publice litterarum contradictarum domini nostri pape scriba ... Ideo hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum et subscriptum in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

In nomine Domini amen. Anno a Nativitate eiusdem millesimo quadringentesimo quinto decimo indicione octava die vero sabbati quarta mensis Maii

Ukázka ze
sopisu
rukopisných
bohemik
vaticánské
knihovny Palatina
(S. Petr, 2016)

Popis tisků

- pevná struktura zápisu (na lístku i v elektronickém katalogu)
- autoritní záznamy (závazná forma s odkazovými variantami)
- údaje v hranatých závorkách jsou obvykle doplněny katalogizátorem

Názvy

- tak jak jsou na titulu (někdy zachovávání typografie - např. v = u)
- někdy začínají jménem autora (např. Taciti Annales)
- v lístkových názvových katalozích řazení podle prvního substantiva

Autorské údaje

- autorizované formy
- často uveden jen první autor, resp. první tři

Nakladatelské údaje

- mohou být uvedené jako na tisku, nebo ve zkrácené a upravené podobě
- odhadované datace (hranaté závorky) nebývají vždy přesné

Fyzický popis

- počet stran, listů, příloh + formát
- někdy uvedena kolace (rozpis složek)

Poznámky

- často v elektronických katalozích skryté, resp. viditelné po rozkliknutí

Jak to chodí ve studovně

Objednávání

- elektronické, tištěné, lístkové katalogy
- delší lhůty pro předkládání
- možná omezení předkládání kvůli fyzickému stavu, dostupnosti digitalizátu
- při nejasnostech, popř. zvláštních požadavcích kontaktujte správce fondu
- signatura jako identifikátor exempláře
- ptejte se na související dokumenty (ne všechno je evidované / snadno nalezitelné)

Studium

- možnost odlišné otevírací doby
- rukavice, podložky, těžítka
- možnost zákazu propisek
- obvykle nemožnost kopírování

Je třeba se vždy zeptat na

- fotografování
- prosvěcování filigránů
- obtahy vazeb
- průzkum složek, fragmentů
- výraznější rozevírání knihy

Obvykle lze objednat

- profesionální fotografii v tiskovém rozlišení
- digitalizát celého díla, nebo jeho části (EOD)